

Resum de les "Meditacions metafísiques" (www.alcoberro)

MEDITACIÓ PRIMERA

De les coses que hom pot posar en dubte

A.T IX, 13.

ESQUEMA

1.- Constatació de la falsedat de certes opinions

El punt de partida és el dubte. Decisió de desfer-se de les seves opinions i de cercar fonaments sòlids per a les ciències.

Mètode:

- Cal criticar els fonaments de les pròpies opinions: és un dubte metòdic.

Quins són els fonaments de les opinions errònies? Els sentits. Com que els sentits corporals són de vegades enganyadors, es pren la decisió de dubtar de totes les informacions que en provenen. És un dubte hiperbòlic.

2.- Dubtar de l'existència dels objectes sensibles

- Argument de la bogeria: Descartes el rebutja.

- Argument del somni: com distingir el somni de la vigília?

Objecció: Els nostres somnis són còpies de coses reals. La imaginació inventa éssers inexistents a partir de la composició d'elements simples que existeixen. Conseqüència: és possible dubtar de ciències tal com la física l'astronomia, la medicina; però ara com ara no es pot dubtar de les matemàtiques

3.- Dubtar de les essències matemàtiques

L'argument del somni és inoperant per a les essències matemàtiques

4.- Dubte hiperbòlic.

Argument del déu enganyador: però és contrari a la bondat de Déu i aquest argument no és prou convincent.

- Decisió d'enganyar-se un mateix amb la hipòtesi del geni maligne: és un dubte voluntari.

El dubte és radical, absolut (no se li escapa res).

Text 1.

Constatació de la falsedat de certes opinions. Argument de la bogeria: Descartes el rebutja.

Tot allò que jo he admès fins al moment present com allò més veritable i segur, ho he après dels sentits o pels sentits. Ara bé, he comprovat alguna vegada que aquests sentits eren enganyadors, i és usar la prudència no confiar mai del tot en aquells que ens han enganyat un cop. Però, malgrat que els sentits ens enganyen de vegades, pel que fa a les coses poc sensibles i molt allunyades, se'n troben potser moltes altres de les quals hom no pot dubtar raonablement encara que les coneguem per llur mitjà. Per exemple, que jo sóc aquí, assegut a prop del foc, vestit amb una bata, amb aquest paper a les mans, i altres coses d'aquesta natura? I com podria negar que aquestes mans i aquest cos són meus?, si no és, potser, que em comparo amb aquests insensats el cervell dels quals es troba tan enterbolit i ofuscat pels negres vapors de la bilis, que assegurin contínuament que són reis, quan són molt pobres, que vesteixen or i porpra, quan van tots nus, o que s'imaginin que són cànirs o que tenen el cos de vidre.

Text 2 . Argument del somni: com distingir el somni de la vigília?

Tanmateix, aquí cal que consideri que sóc un home, i, per consegüent, que tinc el costum de dormir i representar-me en els meus somnis les mateixes coses, o de vegades de menys versemblants, que aquests insensats, quan vetllen. Quants cops m'ha passat que somiava, de nit, que era en aquest lloc, que anava vestit, que era a prop del foc, encara que anava nu dins del llit? Em sembla ara que no és pas amb els ulls adormits que miro aquest paper. Que aquest cap que remoc no esta gens endormiscat, que és amb intenció i amb un propòsit deliberat que estenc aquesta ma i que la sento: el que s'esdevé durant el somni no sembla ni tan clar ni tan distint com tot això. Però, pensant-hi acuradament, recordo haver estat equivocat sovint, mentre dormia, per il·lusions semblants. I aturant-me en aquest pensament veig tan clarament que no hi ha indicis concloents ni marques prou certes per les quals hom pogués distingir amb netedat la vetlla del somni, ...

Text 3. Dubtar de les essències matemàtiques. L'argument del somni és inoperant per a les essències matemàtiques

Es per això, potser, que no conclourem malament d'aquí si diem que la Física, l'Astronomia, la Medicina i totes les altres ciències que depenen de la consideració de les coses compostes són força dubtoses i incertes; però que l'aritmètica, la geometria, i les altres ciències d'aquesta natura, que tracten de coses força simples i força generals, sense fer gaire problema sobre si són a la natura o no hi són, contenen alguna cosa certa i indubitable. Perquè, tant si vetllo com si dormo, dos i tres sempre sumaran cinc, i el quadrat no tindrà mai més de quatre costats; i no sembla pas possible que aquestes veritats tan aparents puguin ésser sospitoses d'alguna falsedat o incertesa.

Text 4. Dubte hiperbòlic. Argument del déu enganyador

Tanmateix, fa molt de temps que tinc al meu esperit certa opinió, que hi ha un Déu que ho pot tot, i pel qual jo he estat creat i produït tal i com jo sóc. Per tant, qui em pot assegurar que aquest Déu no hagi fet que no hi hagi cap terra, cap cel, cap cos extens, cap figura, cap grandària, cap lloc i que, tanmateix, jo tingui els sentiments de totes aquestes coses, i que tot això no em sembla existir altrament a com jo ho veig? I, fins i tot, com jo jutjo de vegades que els altres s'enganyen, àdhuc en les coses que pensen saber amb la màxima certesa, potser ell ha volgut que m'equivoqui totes les vegades que jo faig la suma de dos més tres, o que compto els costats d'un quadrat, o que jutjo sobre alguna cosa encara més fàcil, si és que hom pot imaginar res encara més fàcil que això.

Text 5. Dubte hiperbòlic. Argument del geni maligne

Suposaré doncs que hi ha, no un Déu veritable, que és la font sobirana de la veritat, sinó cert geni maligne, no menys astut i enganyador que poderós, que ha emprat tota la seva indústria a enganyar-me. Pensaré que el cel, l'aire, la terra, els colors, les figures, els sons i totes les coses exteriors que veiem no són altra cosa que il·lusions i enganys, dels quals se serveix per sorprendre la meua credulitat. Consideraré que jo mateix no tinc mans, ulls, carn, sang, que no tinc cap sentit, sinó que crec falsament que tinc totes aquestes coses. Romandré obstinadament lligat a aquest pensament; i si, per aquest mitjà, no és pas al meu poder arribar al coneixement de cap veritat, si més no és al meu

abast suspendre el meu judici. És per això que em posaré en guàrdia acuradament per no admetre en la meua creença cap falsedat i prepararé tan bé el meu esperit per a totes les astúcies d'aquest gran enganyador, que, per poderós i astut que sigui, mai no em podrà imposar res.

MEDITACIÓ SEGONA

De la natura de l'esperit humà; i que és més fàcil de conèixer que el cos.

ESQUEMA

1.- Com sortir del dubte?

Dubtant de tot; hi ha alguna cosa que resisteixi al dubte?

- L'exercici mateix del dubte prova que jo, que dubto, existeixo.
- La meua existència és la primera veritat clara i distinta, indubtable.

2.- Qui sóc?

- Jo no sóc el meu cos perquè puc dubtar de la seva existència.
- Sóc la meua ment-ànima? Però, què és la meua ment-ànima? La ment es redueix al pensament, única facultat que resisteix al dubte, en la mesura que el dubte és un exercici del pensament.
- Sóc, doncs, una cosa que pensa: l'establiment del 'cogito' permet al 'jo' pensant que s'examini a si mateix.

3.- Què és una cosa que pensa?

- És una cosa que dubta, que concep, que afirma o que nega, que vol o que no vol, que imagina i que sent. (És el conjunt de les activitats mentals i dels continguts de consciència).
- Les facultats —és a dir, l'enteniment, la voluntat, la imaginació, i la facultat de sentir— depenen tan sols del subjecte (puc imaginar alguna cosa sense que aquesta cosa existeixi). Per tant les 'cogitacions' formen part del 'cogito'.
- Objecció: dificultat per a convèncer-se que la ment és més fàcil de conèixer que els objectes dels sentits. Sembla que mentre l'existència pot autoverificar-se en referència al món extern, el 'cogito' no ho pot fer.

4.- Un exemple: l'estudi del tros de cera, un objecte sensible

- Com conec el tros de cera?
- pels meus sentits (error! la cera és la mateixa sota diversos canvis!)
- per la meua imaginació (error! és impossible imaginar tots els aspectes de la cera!).
- només a través del meu judici (correcte! concebo que un tros de cera és alguna cosa extensa, flexible, variable: en tinc una idea!).
- L'afirmació «hi ha cera» no és una percepció, és un judici de l'enteniment que suposa l'existència de la meua ment [«esperit»]. Fins i tot si m'enganyo i la cera no existeix, la meua ment o el meu esperit existeixen perquè la pensen.
- Més enllà del canvi en la forma de la cera (qualitatiu), la meua ment pensa que la cera no és una pura acumulació de qualitats sensibles. El coneixement de la cera ha de ser producte de l'enteniment, de la raó, i no dels sentits o de la imaginació.
- L'estudi del tros de cera reafirma la meua existència en tant que cosa pensant. El meu esperit és primer en l'ordre Del coneixement en relació a les coses materials, en la mesura que és més fàcil de conèixer.

Text 6

Com sortir del dubte? Dubtant de tot; hi ha alguna cosa que resisteixi al dubte?

L'exercici mateix del dubte prova que jo, que dubto, existeixo.

La meua existència és la primera veritat clara i distinta, indubtable

Però què sé jo si no hi ha alguna altra cosa diferent de les que acabo de jutjar incertes, de la qual hom no pugui tenir el menor dubte? No hi ha Déu, o algun altre poder, que em posa a l'esperit aquests pensaments? Això no és necessari; atès que potser jo sóc capaç de produir-los per mi mateix. Jo, si més no, no sóc alguna cosa? Però ja he negat que tingués cap sentit ni cap cos. Dubto ara, perquè, que se'n segueix d'aquí? Sóc jo de tal manera dependent del cos i dels sentits que no pugui ésser sense ells? Però jo m'he persuadit que no hi havia res de res al món, que no hi havia cap cel, cap terra, cap esperit, ni cap cos; no m'he persuadit doncs també que jo no era? No, certament, jo era sense dubte, si m'he persuadit, o solament si he pensat alguna cosa. Però hi ha una mena, no sé quina, d'enganyador molt poderós i molt astut, que empra tota la seva indústria a enganyar-me sempre. No hi ha doncs cap dubte que jo sóc, si ell m'enganya; i que m'enganyi tant com vulgui, que mai no podrà fer que jo no sigui res, en tant que jo pensi ésser alguna cosa. De manera que després d'haver-hi pensat bé i d'haver examinat acuradament totes les coses, cal a la fi concloure i tenir per constant que aquesta proposició "Jo sóc, jo existeixo", és

necessàriament veritable, totes les vegades que la pronuncio, o que la concebo en el meu esperit.

Text 7

Qui sóc? Jo no sóc el meu cos perquè puc dubtar de la seva existència.

La ment es redueix al pensament, única facultat que resisteix al dubte, en la mesura que el dubte és un exercici del pensament.

Sóc, doncs, una cosa que pensa: l'establiment del 'cogito' permet al 'jo' pensant que s'examini a si mateix.

Però jo, qui sóc jo, ara que suposo que hi ha algú que és extremament poderós i, si goso dir-ho, maliciós i astut, que empra totes les seves forces i la seva indústria a enganyar-me? Puc assegurar-me de tenir la mínima de les coses que suara he atribuït a la natura corporal? M'aturo a pensar-ho amb atenció, passo i repasso totes aquestes coses en el meu esperit, i no en trobo cap que pugui dir que és en mi. No és necessari que m'aturi a enumerar-les. Passem doncs als atributs de l'ànima, i vegem si n'hi ha alguns que siguin en mi. Els primers són alimentar-me i caminar; Però, si és veritat que no tinc cos, també és veritat que no puc caminar ni alimentar-me. Un altre és sentir, Però hom no pot sentir sense el cos; tota una altra cosa és que he pensat que sentia, antigament, durant el somni, moltes coses que he reconegut no haver sentit en despertar. Un altre és pensar; i trobo aquí que el pensament és un atribut que em pertany

Text 8. Què és una cosa que pensa?

Car és en si mateix tan evident que sóc jo qui dubta, entén i qui desitja que no cal afegir res aquí per a explicar-ho. I jo tinc també el poder d'imaginar; puix que encara que pogués passar (com he suposat abans) que les coses que imagino no siguin veritables, tanmateix aquest poder d'imaginar no deixa pas d'ésser en mi i d'ésser part de mi mateix. Finalment sóc el mateix que sent, és a dir, que rep i coneix les coses com pels òrgans dels sentits, puix que, efectivament veig la llum, sento el brogit i sento la calor. Però hom dirà que aquestes aparences són falses i que dormo. Que sigui així; de tota manera, si més no, és molt cert que em sembla que hi veig, que hi sento i que m'escalfo; i és pròpiament això el que en mi s'anomena sentir, i això, pres així precisament, no és cap altra cosa que pensar

Text 9. El meu esperit és primer en l'ordre del coneixement en relació a les coses materials, en la mesura que és més fàcil de conèixer. (L'exemple del tros de cera)

Però heus ací a la fi que he tornat insensiblement on volia; car, puix que hi ha una cosa que m'és ara coneguda, que parlant pròpiament, no concebem els cossos sinó per la facultat d'entendre que és en nosaltres, i no pas per la imaginació ni pels sentits, i no els coneixem perquè els veiem, o els toquem, sinó solament perquè els concebem pel pensament, conec evidentment que no hi ha res més fàcil de conèixer que el meu esperit

MEDITACIÓ TERCERA

De Déu, que existeix

ESQUEMA

1.- « Estic cert que sóc una cosa que pensa »

Només hi ha una sola cosa que es resisteix al dubte: la certesa que jo existeixo en tant que esperit (pensament, ment). Per tant, «puc establir com a regla general que totes les coses que concebem força clarament i amb força distinció, són totes veritables»

Que jo tingui idees només demostra l'existència de la meua ment (pensament, esperit) « Estic cert que sóc una cosa que pensa »

Problema: com determinar si aquestes idees són veritables? El que permet que pugui tenir la certesa de la meua existència és el fet de tenir-ne una idea clara i distinta.

Per evitar qualsevol dubte, cal provar l'existència de Déu i provar, a més, que no és enganyador: «... haig d'examinar si hi ha un Déu (...) i si trobo que n'hi ha un, haig d'examinar també si pot ésser enganyador: car sense el coneixement d'aquestes dues veritats no veig pas com podria ésser cert d'alguna cosa».

[ATENCIÓ: El mot 'idea' no s'usa en el sentit platònic de 'model', sinó en el més immediat de 'representació mental']

2.- Estudi dels meus pensaments.

Classificació: els meus pensaments són idees –com imatge de les coses– judicis, o voluntats.

Voluntats i idees són actes. Les meves idees i la meves voluntats no poden ser falses, si no fan referència a altra cosa que a elles mateixes. Tan sols els meus judicis poden ser falsos perquè relacionen les meves idees amb objectes exteriors i afirmen que són conformes a aquests objectes exteriors.

3.- D'on provenen les meves idees?

Són possibles 3 menes d'idees

1. Innates, que neixen amb mi.
2. Adventícies, producte d'alguna cosa exterior.
3. Factícies, inventades per mi.

Hi ha un problema amb les idees adventícies: cal explicar per què podrien ser veritables. Les idees adventícies me les ensenya la natura, independentment de la meua voluntat. Però els meus sentits corporals poden enganyar-me (el sol no és com el veig!) ; per tant l'origen de les meves idees no pot ser cap prova de la seva veritat. En conseqüència Descartes abandona aquesta via que serà la que recullen després els empiristes.

4.- Estudi del contingut de les meves idees

Poden representar substàncies, accidents o Déu.

El principi de causalitat s'aplica a les idees: l'origen del contingut de cada idea ha de tenir com a mínim tanta realitat com la idea

Totes les meves idees poden provenir només de mi, i en conseqüència només proven la meua existència.

Tan sols una idea no pot provenir de mi mateix, la idea de Déu.

5.- Examen de la idea de Déu

Primera prova de la idea de Déu: estudi de la idea d'infinit

L'infinit no és la negació de la idea de finit. És un concepte primer.

Prova: si jo dubto és que tinc consciència d'una mancança: és a dir que tinc la idea d'un ésser més perfecte de mi, que sóc finit.

Objecció: la idea de finit podria ser el resultat d'una síntesi de totes les perfeccions que tinc en potència.

Resposta: però la meua perfecció augmenta gradualment, mentre que la perfecció de Déu és actual. La idea d'infinit ve de Déu, per tant Déu existeix.

Segona prova: estudi de la causa de la meua existència

Sóc jo mateix la causa de la meua existència? No; perquè m'hauria donat totes les perfeccions que pugui imaginar i caldria que jo conservés l'existència en cada instant, cosa que no succeeix.

He estat creat per un altre ésser finit? No; per la mateixa argumentació anterior. A més caldria que aquest ésser em pogués conservar actualment.

En conseqüència: només Déu pot ser la causa de la meua existència en tant que ésser finit, i la causa de la presència en mi de la idea d'infinit.

Déu és un ésser absolutament perfecte i no pot ser, doncs, enganyador

No sóc sol a existir. Déu existeix.

La naturalesa summament perfecta de la idea de Déu només pot provenir de quelcom més perfecte que la idea mateixa: per tant Déu ha d'existir necessàriament en tant que creador de les idees. Les idees innates serien, doncs, la petja de Déu en la nostra ment.

Text 10

Que jo tingui idees només demostra l'existència de la meva ment (pensament, esperit. com determinar si aquestes idees són veritables? El que permet que pugui tenir la certesa de la meva existència és el fet de tenir-ne una idea clara i distinta.

Estic cert que sóc una cosa que pensa; però no sé doncs també que és el que es requereix per a ésser cert d'alguna cosa? En aquest primer coneixement, no s'hi troba res més que una clara i distinta percepció d'allò que conec; la qual de veritat no fóra suficient per a assegurar-me que és veritable, si es pogués esdevenir que una cosa que jo concebés així clarament i distintament resultés falsa. I, per tant, em sembla que ja puc establir com a regla general que totes les coses que concebem força clarament i amb força distinció, són totes veritables.

Text 11. Les meves idees i la meves voluntats no poden ser falses, si no fan referència a altra cosa que a elles mateixes. Tan sols els meus judicis poden ser falsos perquè relacionen les meves idees amb objectes exteriors i afirmen que són conformes a aquests objectes exteriors.

Tanmateix, he acceptat i admès abans diverses coses com a molt certes ; molt manifestes, les quals, nogensmenys, després he reconegut que eren dubtoses i incertes. Quines eren aquestes coses? Era la terra, el cel, els estels, i totes les coses que percebia mitjançant els sentits. Ara bé, que concebia clarament i distintament en elles? Certament, cap altra cosa sinó que les idees o pensaments d'aquestes coses es presenta ven al meu esperit. I encara ara no nego que aquestes idees no es trobin en mi. Però hi havia encara una altra cosa que jo assegurava, i que a causa de l'hàbit que tenia de creure-la, pensava que la percebia molt clarament, tot i que veritablement no la percebia gens, a saber, que hi havia coses fora de mi, d'on procedien aquestes idees, i a les quals eren de fet semblants. I era en això que jo m'errava, si potser jo jutjava segons la veritat, no era cap coneixement que jo tingués la causa de la veritat del meu judici

Text 12. D'on provenen les meves idees? 3 menes d'idees.

Ara bé, d'aquestes idees, les unes semblen ésser nascudes amb mi, les altres ésser alienes i venir de fora, i les altres ésser fetes i inventades per mi mateix. Car, si jo tinc la facultat de concebre això que hom anomena, en general, una cosa, o una veritat, o un pensament, em sembla que no tinc pas això d'enlloc més que de la meva natura pròpia. Però si sento un brogit, si veig el sol, si sento la calor, fins ara he jutjat que aquests sentiments provenien d'algunes coses que existien fora de mi; i, en fi, em sembla que les sirenes, els hipogrifs i totes les quimeres semblants són ficcions i invencions del meu esperit. Però també potser em podria persuadir que totes aquestes idees són del gènere que he anomenat alienes, i que vénen de fora, o bé que totes elles han nascut amb mi, o bé que totes elles han estat fetes per mi, car jo no he descobert encara clarament llur veritable origen.

Text 13

Totes les meves idees poden provenir només de mi, i en conseqüència només proven la meva existència.

Tan sols una idea no pot provenir de mi mateix, la idea de Déu.

Si aquestes idees són solament preses en tant que són certes maneres de pensar, jo no reconec en elles cap diferència o desigualtat, i totes semblen procedir de mi d'una mateixa manera; Però, considerant-les com a imatges, de les quals unes em representen una cosa i les altres una altra, és evident que són força diferents les unes de les altres. Car, en efecte, aquestes que em representen substàncies són sens dubte alguna cosa més, i contenen en elles (per dir-ho així) més realitat objectiva, és a dir, participen per representació en més graus de l'ésser o de perfecció que aquelles que em representen solament modes o accidents. A més,

aquesta per la qual concebo un Déu sobirà, etern, infinit, immutable, omniscient, omnipotent, i Creador universal de totes les coses que són fora d'ell; aquesta, dic, té en ella certament més realitat objectiva que aquestes per les quals em són representades les substàncies finites.

Text 14

Per tant no resta més que la sola idea de Déu, en la qual cal considerar si hi ha alguna cosa que no pugui venir de mi mateix. Pel nom de Déu entenc una substància infinita, eterna, immutable, independent, omniscient, omnipotent, i per la qual jo mateix i totes les altres coses que són (si és veritat que n'hi ha que existeixen) han estat creades i produïdes. Ara bé, aquests avantatges són tan grans i tan eminents, que com més atentament les considero, menys em persuadeixo que la idea que en tinc pugui tenir el seu origen en mi mateix. I per consegüent, cal concloure necessàriament de tot el que he dit abans, que Déu existeix; car, encara que la idea de la substància sigui en mi, fins i tot que jo sóc una substància, no tindria tanmateix la idea d'una substància infinita, ja que jo sóc un ésser finit, si no hagués estat posada en mi per alguna substància que fos veritablement infinita.

Text 15. Examen de la idea de Déu. Primera prova de la idea de Déu: estudi de la idea d'infinit

L'infinit no és la negació de la idea de finit. És un concepte primer. La idea d'infinit ve de Déu, per tant Déu existeix.

I no haig pas d'imaginar que jo no concebo l'infinit per una veritable idea, sinó solament per la negació del que és finit, de la mateixa manera que jo comprenc el repàs i les tenebres per la negació del moviment i la llum; perquè al contrari veig manifestament que es troba més realitat en la substància infinita que en la substància finita, i per tant que tinc d'alguna manera primerament en mi la noció d'infinit que del finit, és a dir, de Déu que de mi mateix. Car, com seria possible que jo pogués conèixer que dubto i desitjo, és a dir, que em manca alguna cosa i que no sóc pas del tot perfecte, si no tingués en mi cap idea d'un ésser més perfecte que el meu, per comparació amb el qual jo conegués els defectes de la meva natura?

Text 16

Em resta només examinar de quina manera he adquirit aquesta idea. Perquè no l'he rebuda pas pels sentits, i ella mai no s'ha ofert a mi sense esperar-la, així com fan les idees de les coses sensibles, quan les coses es presenten o semblen presentar-se als òrgans exteriors dels meus sentits. Tampoc no és pas una pura producció o ficció del meu esperit; car no és en el meu poder disminuir-hi o afegir-hi alguna cosa. I per consegüent no resta cap altra cosa a dir, sinó que, com la idea de mi mateix, és nascuda i produïda des que jo ha estat creat.

Text 17. En conseqüència: només Déu pot ser la causa de la meva existència en tant que ésser finit, i la causa de la presència en mi de la idea d'infinit. Déu és un ésser absolutament perfecte i no pot ser, doncs, enganyador. No sóc sol a existir. Déu existeix.

I tota la força de l'argument que he usat aquí per provar l'existència de Déu, consisteix en això: que reconec que no seria possible que la meva natura fos tal i com és, és a dir, que tingués en mi la idea d'un Déu, si Déu no existís veritablement; aquest mateix Déu, dic, la idea del qual és en mi, és a dir, que posseeix totes aquestes altes perfeccions, de les quals el nostre esperit pot ben bé tenir alguna idea sense tanmateix comprendre-les totes, que no és subjecta a cap mancança, i que no té cap de les coses que tenen alguna imperfecció.

D'on és prou evident que no pot ésser enganyador, puix que la llum natural ens ensenya que l'engany

depèn necessàriament d'alguna mancança

MEDITACIÓ QUARTA

Del veritable i el fals

ESQUEMA

Culmina la teoria del coneixement prèviament exposada i afegeix la doctrina cartesiana de la llibertat.

1. La Teoria de l'error.

2. La Teoria de la llibertat.

1. La Teoria de l'error. La consecució del fonament de la Filosofia primera, a més de la demostració de l'existència de Déu, permet aclarir la veritable natura de l'error, i, tot i la natura finita i limitada de l'ésser humà, arbitrar el seu remei.

La teoria cartesiana de l'error comença pel rebuig explícit d'un dels arguments proposats a la Primera Meditació com a motius del dubte: la possibilitat d'un Déu enganyador. Repugna a la natura de Déu i al propi enteniment pensar Déu en aquests termes. La causa de l'error no es troba en Déu: si ens errem no és per causa de Déu. La creació és tan perfecta com ho ha de ser.

A la Tercera Meditació es feia la consideració de l'omnipotència divina proposant la "creació contínua" (Déu no només ha creat el món, i a mi mateix, sinó que el seu poder es manifesta en el fet que ens manté en aquesta creació en els moments posterior: ens "conserva" creats). En la Quarta Meditació, de l'omnipotència divina, i de la seva infinita bondat, se'n segueix una altra conseqüència, que les facultats que m'han estat donades per un Déu així considerat són perfectes "en llur gènere". És a dir, si les nostres facultats són finites, com ha quedat establert, això no implica que no siguin prou eficients per a complir llurs funcions. Per tant, no es pot atribuir la causa de l'error a una facultat "especial" per a errar de la qual hem estat dotats. L'error és en si mateix negació, absència.

Quina és doncs la causa de l'error? Aquesta causa rau en el desajustament entre dues "potències" de la ment, l'enteniment i la voluntat. Segons Descartes, l'existència de l'error demostra la finitud del nostre enteniment. Ara bé, no es produiria l'error si l'enteniment es mantingués dins dels límits que té la seva capacitat. Però el fet és que no els respecta i es produeix l'error: Això es deu al fet que tenim una capacitat de voler, una voluntat infinita, que ens fa jutjar, en el seu afany, més enllà d'allò que l'enteniment pot conèixer. Si la seqüència dels nostres judicis provocats per la nostra voluntat respectés sempre la necessitat de la reflexió prèvia, és a dir, si el judici vingués precedir de deliberació racional, l'error no es donaria, atès que ja no jutjarien sobre allò que no ens fos clarament i distintament conegut, allò evident.

Segons Descartes estem fets "a imatge i semblança de Déu" perquè hi ha en nosaltres una facultat infinita, la de voler, i és això el que ens apropa a la divinitat.

2. La teoria de la llibertat.

La tesi de la infinitud de la voluntat porta a la tesi de l'existència de la llibertat. La tesi cartesiana de la llibertat ha patit, entre les edicions originals llatins de 1641 i 1642, i l'edició en francès de 1647 una certa evolució. En la primera, som lliures quan podem triar una cosa o la seva contrària. En la versió francesa, l'existència de la llibertat descansa sobre el que Descartes anomena "indiferència", és a dir, la llibertat no és ja tant el resultat del poder dels contraris com la indiferència respecte a aquests contraris.

Amb aquest canvi, s'elimina el problema que podria representar fer descansar la noció del lliure albir de la pura ignorància de la natura de dues eleccions contràries. Ans al contrari: si teníem un enteniment infinit i perfecte, que ens fes impossible no conèixer quina de dues eleccions antagòniques és la certa o bona i, per tant, si també sabíem que l'altra és falsa o pecaminosa, no seríem menys lliures, sinó que ho seríem "completament", sense ser indiferents.

Si fem dependre la llibertat de la ignorància, assolir la saviesa representa un greu problema teològic i moral. Descartes dissocia la llibertat de la possibilitat d'una perfecta comprensió d'un hipotètic enteniment perfecte

Text 18.

La Teoria de l'error. rau en el desajustament entre dues "potències" de la ment, l'enteniment i la voluntat.

comença pel rebuig explícit: la possibilitat d'un Déu enganyador. La causa de l'error no es troba en Déu

(...) La idea d'un ésser complet i independent, és a dir, de Déu, es presenta al meu esperit amb molta distinció i claredat; i només del fet que aquesta idea es trobi en mi, o bé que jo sóc o existeixo, ja que posseeixo aquesta idea, concloc tan evidentment l'existència de Déu, i que la meua depèn completament d'ell, en tots els moments de la meua vida, que no penso que l'esperit humà pugui conèixer res amb més evidència i certesa. I ja em sembla que descobreixo un camí que ens conduirà d'aquesta contemplació del veritable Déu (en el qual estan inclosos tots els tresors de la ciència i la saviesa) al coneixement de totes les altres coses de l'Univers.

Car, en primer lloc, reconec que és impossible que mai m'enganyi, puix que en tot frau i engany s'hi troba alguna força d'imperfecció. I encara que sembla que poder enganyar sigui una marca de subtilesa, o de poder, tanmateix, voler enganyar dona testimoni sens dubte de feblesa de malícia. I, per tant, això no es pot trobar en Déu.

Text 19

L'error es deu al fet que tenim una capacitat de voler, una voluntat infinita, que ens fa jutjar, en el seu afany, més enllà d'allò que l'enteniment pot conèixer

Així conec que l'error, en tant que tal, no és pas una cosa real que depèn de Déu, sinó que és solament un defecte; i, per tant, que no tinc necessitat per errar d'algun poder que m'hagi estat donat per Déu particularment per aquest efecte, sinó que s'esdevé que m'equivoco perquè la potència que Déu m'ha donat per a discernir el veritable del fals no és en mi infinita.

Text 20

Després d'això, mirant-me de més a prop, i considerant quins són els meus errors (els quals testimonien que hi ha imperfecció en mi), trobo que depenen del concurs de dues causes, a saber, del poder de conèixer que és en mi, i del poder d'elegir, o del meu lliure albir: és a dir, del meu enteniment, i juntament de la meua voluntat. Car per l'enteniment sol jo no afirmo ni nego cap cosa, sinó que solament concebo les idees de les coses, que puc afirmar o negar (...) Només hi ha la voluntat que és tan gran, que no concebo pas la idea de cap altra de més ampla i més extensa; de manera que és ella principalment qui em fa reconèixer que duc la imatge i la semblança de Déu. Car, encara que sigui incomparablement més gran en Déu que en mi, sigui per raó del coneixement i de la potència, que ajuntant-s'hi la fan més ferma i més eficaç, sigui per raó de l'objecte, en la mesura que ella es porta i s'estén infinitament a més coses; ella no em sembla de fet més gran, si la considero formalment i precisament en ella mateixa.

Text 21

Segons Descartes estem fets "a imatge i semblança de Déu" perquè hi ha en nosaltres una facultat infinita, la de voler, i és això el que ens apropa a la divinitat

De tot això reconec en mi que ni la potència de voler, la qual he rebut de Déu, no és en ella mateixa la causa dels meus errors, car és molt ampla i molt perfecta en la seva espècie; ni tampoc la potència d'entendre o concebre: car no concebant res que per mitjà d'aquesta potència que Déu m'ha donat per concebre, sens dubte tot el jo concebo ho concebo com cal, i no és possible que m'equivoqui en

això. D'on neixen doncs els meus errors? És només d'això: a saber que, essent la voluntat molt més ampla i extensa que l'enteniment, no la continc en els mateixos límits, sinó que l'estenc també a les coses que no entenc; a les quals, essent de si indiferent, ella s'extravia fàcilment, i tria el mal pel bé, o el fals pel cert. La qual cosa fa que m'equivoqui i pequi.

Text 22

Car en efecte no és pas una imperfecció de Déu, que m'hagi donat la llibertat de donar el meu judici, o de no donar-lo, sobre certes coses de les quals no ha posat un coneixement clar i distint en el meu enteniment; però sense dubte és en mi una imperfecció, que jo no uso pas bé, i que dono temeràriament el meu judici sobre les coses que no concebo sinó amb obscuritat i confusió

Text 23

I certament no n'hi pot haver altra que aquesta que he explicat; car totes les vegades que retinc la meua voluntat així en els límits del meu coneixement, que no fa judici sinó de les coses que li són clarament i distintament representades per l'enteniment, no pot donar-se que jo m'equivoqui, perquè tota concepció clara i distinta és sense dubte quelcom real i positiu, i per tant no pot tenir el seu origen en el no-res, sinó que necessàriament ha de tenir Déu com el seu autor, Déu, dic, que, essent sobiranament perfecte, no pot ésser causa de cap error, i per consegüent, cal concloure que una concepció tal o un judici tal és veritable. A més, no he après avui solament que cal que eviti per no errar més, sinó també que haig de fer per arribar al coneixement de la veritat. Car certament hi arribaré, si aturo suficientment la meua atenció sobre totes les coses que concebré perfectament, i si les separo de les altres que no comprenc sinó amb confusió i obscuritat

MEDITACIÓ CINQUENA

De l'essència de les coses materials; i de bell nou de Déu, que existeix.

ESQUEMA

Les meditacions precedents han culminat amb l'establiment de l'existència de la substància pensant i de la substància infinita, Déu. Així, també s'han pogut establir le bases de la construcció de les ciències, llurs fonaments, en estblir el criteri d'evidència i l'explicació de la causa de l'error. En la Meditació Cinquena encara hi ha un progrés deductiu que compelta sistemàticament els resultats prèviament assolits. Mitjançant una nova prova de la seva existència, es relaciona Déu amb el criteri d'evidència i amb el Jo, és a dir, es fonamenta filosòficament la doctrina de la creació.

1. Demostració de l'existència de Déu per la consideració de la seva natura.

2. La "Veracitat Divina".

L'adquisició de totes les certesa prèvies permet examinar encara les altres idees presents a la ment, relatives a les coses exteriors a aquesta i al mateix Déu, per tal de veure quines corresponen a coses veritablement existents. Aquesta tasca serà molt més senzilla ara que, a banda de tenir uns principis assegurats, tenim també un criteri de certesa que se'n deriva i una clara concepció de la natura dels nostres errors.

En l'examen d'aquestes nocions (privilegiadament les nocions geomètriques) la ment s'adona que no són procedents dels sentits, que no són "noves", sinó que ja eren conegudes tot i que "confusament", i que no es pot per tant jutjar que són no res. Les proposicions gemètriques (la idea de triangle és l'exemple posat per Descartes) es presentaven ja com a evidents quan érem més lligats als sentits que ara.

És a dir, la comprensió clara i distinta de les propietats d'una entitat implica que aquesta entitat conté efectivament aquestes propietats, la qual cosa permet demostrar l'existència de déu des d'un altre punt de vista. Si en la Meditació Tercera la demostració s'ha fet des dels efectes de l'acció divina, a

posteriori, ara es farà per la consideració de la naturalesa divina, és a dir, a priori:

El pensament de Déu, la idea d'un ésser infinitament perfecte es troba en la ment. Si és pensat com a perfecte, no pot ser pensat com a no-existent, atès que l'existència és una perfecció que una entitat perfecta no pot deixar de tenir. Aquesta és, òbviament, la versió cartesiana de l'anomenat argument ontològic, i mostra la dependència cartesiana de la inspiració de Sant Agustí i de Sant Anselm. A més, en la demostració que els racionalistes posteriors a Descartes també defensaran, per una raó clara: l'argument ontològic pot ser defensat des de la consideració de la identitat entre el SER i el PENSAR. Si Déu és pensat com a perfecte i, com a tal, existent, ha d'existir necessàriament com a conseqüència de la seva mateixa perfecció.

En el cas de Déu, la ment troba que la seva existència no pot ser separada de la seva essència, de la mateixa manera que no es pot separar la noció de triangle del fet que la suma dels seus tres angles és igual a dos rectes, o que no es pot pensar una muntanya que no tingui vall. Igualment, en el cas de la Idea de Déu: No es pot pensar sense l'existència.

2. La "Veracitat Divina"

El coneixement és el producte de la captació clara i distinta per part de l'enteniment. Tot allò que la ment pensa com a clara i distint, és a dir, evident, és vertader. Descartes ha establert la identitat entre la certesa "subjectiva" i l'evidència "objectiva". El coneixement de l'existència de Déu, del qual tot depèn i que no és enganyador garanteix la veritat de les coses que conec clarament i distintament. La "Veracitat Divina" assegura la veritat de les evidències, de les certes de la ment.

MEDITACIÓ SISENA

De l'existència de les coses materials i de la distinció real entre l'ànima i el cos de l'home

ESQUEMA

1. L'exterioritat. La ciència mecanicista.

2. Conclusió. Rebuig del dubte hiperbòlic: la finitud humana

1. L'exterioritat. La ciència mecanicista.

La veracitat divina garanteix l'evidència de les demostracions matemàtiques. Per tant, l'òrgre geomètric mitjanant el qual es construeix la Física queda legitimat, fonamentat. Resta, però una darrera qüestió per resoldre i donar per acabat l'itinerari meditatiu: la deducció de l'existència de l'exterioritat, la demostració de l'existència d'una realitat "extramental", que no sigui Déu (la res extensa, o la matèria-extensió).

La Meditació Sisena exposa el complex procés de DEDUCCIÓ de l'exterioritat material.

Descartes distingeix, d'entrada, entre la capacitat de la ment de "pensar" una figura geomètrica i la capacitat de representar-se-la. Puc representar-me una figura de cinc costats, però no una de mil, que pot ser concebuda però no representada. La imaginació, per tant, no pot ser l'accés a l'exterioritat buscada.

Una altra hipòtesi que es presenta a la ment és el recurs a la sensibilitat. Les qualitats físiques que semblen tan evidents a la ment provenen dels sentits. Però l'experiència ha arruïnat la creença en tot saber sensible. La Meditació ens aporta arguments poderosos per a dubtar-ne d'aquest saber sensible, com la hipòtesi del somni presentada ja a la Primera Meditació, o les raons que es deriven de la ficció del desconeixement de l'existència de Déu.

Ara bé, en aquest mateix procés del dubte, la ment ha establert algunes certes: l'existència del Jo i la de Déu, més enllà de tot dubte possible. La qual cosa condueix a la necessitat de negar que el dubte ho abraça tot. I és cert que Déu existeix. D'aquí és d'on es podrà deduir que tinc un cos. Per procedir a aquesta deducció, Descartes reprèn la distinció entre les facultats atribuïbles al Jo que són substancials i les que no ho són. Són "facultats" (capacitats) que se'm poden atribuir, pensar, imaginar, sentir i moure'm. El pensament és l'atribut del Jo, de l'ésser pensant que sóc. La imaginació i la sensació són aplicacions del pensament: el pressuposen.

La facultat de moure's, d'altra banda, de l'existència de la qual no puc dubtar, també pressuposa l'existència d'un origen i que ha de ser una substància extensa, corporal, i no pas una substància intel·ligent, atès que, en pensar-la, no s'hi troba com a contingut del seu concepte cap intel·ligència.

La necessitat que existeixi una tal substància (que, a més no pot ser el Jo) és reforçada si es considera la natura de la facultat passiva de sentir: no tenim sensacions activament, sinó que les rebem. L'existència de les idees de coses sensibles, per tant, implica l'existència d'un origen d'aquestes idees, una substància extensa que sigui formalment allò que les idees són objectivament. Hi ha una raó per a negar l'origen subjectiu d'aquestes idees. Són involuntàries i, fins i tot, contràries a la voluntat.

La raó per la qual la substància extensa no és dDéu (i així s'allunya de les posteriors solucions racionalistes com la de Spinoza), és la negació cartesiana de la hipòtesi del Déu enganyador: si Déu fa que rebem aquestes idees com a provinents de l'exterior sensible, seria contrari a la seva natura fer que aquestes idees no es corresponguessin amb una substància sensible exterior a mi, tot i que no és necessari acceptar una identitat estricta entre la representació sensible i la cosa representada.

2. Conclusió. Rebuig del dubte hiperbòlic: la finitud humana.

Després d'haver sotmès les opinions al dubte hiperbòlic, es pot, des del conjunt de principis demostrats, abandonar l'actitud crítica radical. El dubte metafísic no era només "exagerat", "hiperbòlic"; és, a més, ridícul. Hi ha certes coses de les quals hom no pot dubtar ni adoptant una postura radicalment crítica.

El darrer paràgraf de l'obra exposa la tesi central de l'antropologia cartesiana: "Però com que la necessitat dels afers ens obliga sovint a decidir-nos, abans que hàgim tingut el lleure d'examinar-los prou acuradament, cal admetre que la vida de l'home és subjecta a equivocar-nos força sovint en les coses particulars, i, en fi, cal reconèixer la fragilitat i la feblesa de la nostra natura".